

CƏFƏROV (JAFAROV) AZƏRBAYCANA QARŞI

(Ərizə № 17276/07)

MƏHKƏMƏ QƏRARI

11 fevral 2010-cu il

FAKTLAR

I. İŞİN HALLARI

5. Ərizəçi 1959-cu ildə anadan olub və Bakıda yaşayır.
6. 1 dekabr 1998-ci ildə Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin 20 noyabr 1998-ci il tarixli qərarı əsasında ərizəçiyə Bakıda təzəlikcə tikilmiş yaşayış binasındakı mənzil üçün yaşayış orderi verildi.
7. Eyni zamanda, ərizəçiyə məlum oldu ki, Dağlıq Qarabağ ətrafında Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi nəticəsində Ermənistan hərbi qüvvələrinin işğalı altında olan Şuşa bölgəsindən məcburi köçkün M. və onun ailəsi 1 yanvar 1998-ci ildən bəri həmin mənzildə məskunlaşıb.
8. Ərizəçinin sözlərinə görə, çoxsaylı tələblərinə baxmayaraq, M. mənzili tərk etməkdən imtina edərək bildirdi ki, məcburi köçkündür və yaşamaq üçün başqa yeri yoxdur.
9. 2003-cü ildə naməlum tarixdə ərizəçi Yasamal Rayon Məhkəməsində iddia qaldıraraq məhkəmədən xahiş etdi ki, M. ilə ailəsinin mənzildən çıxarılması barədə qərar qəbul etsin.
10. 21 iyul 2003-cü ildə Yasamal Rayon Məhkəməsi ərizəçinin iddiasını təmin etdi və M. ilə ailəsinin mənzildən çıxarılması barədə qətnamə qəbul etdi. Məhkəmə qərara aldı ki, 1 dekabr 1998-ci il tarixli orderə əsasən ərizəçi mənzilin yeganə qanuni kirayəçisidir və deməli, mənzil M. və onun ailəsi tərəfindən qanunsuz zəbt edilib.
11. Bu qətnamədən apellyasiya şikayəti verilmədi və həmin vaxt qüvvədə olan daxili qanunvericiliyə uyğun olaraq, o, çıxarıldığı tarixdən bir ay sonra qüvvəyə mindi. Lakin M. və ailəsi qətnaməni yerinə yetirməkdən imtina etdilər və ərizəçinin müxtəlif dövlət orqanlarına şikayətlərinə baxmayaraq, qətnamə icra olunmadı.
12. 2006-cı ildə naməlum tarixdə ərizəçi və onunla eyni vəziyyətdə olan bir qrup digər şəxs Yasamal Rayon Məhkəməsində iddia qaldıraraq şikayət etdilər ki, Məhkəmə İcraçıları və Məhkəmə Qərarlarının İcrasına Nəzarət İdarəsinin Yasamal rayon şöbəsi ("məhkəmə icraçıları şöbəsi") qətnamələrin icrası üçün tədbir görməyib.
13. 27 dekabr 2006-cı ildə Yasamal Rayon Məhkəməsi bu şikayəti əsassız sayaraq rədd etdi. Ərizəçi bu qətnamədən apellyasiya şikayəti verdi. 2 may 2007-ci ildə Apellyasiya Məhkəməsi birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsini ləğv etdi və işin mahiyyəti üzrə ərizəçinin xeyrinə yeni qətnamə çıxardı. Apellyasiya Məhkəməsi qərara aldı ki, məhkəmə icraçıları şöbəsinin hərəkətsizliyi qanunsuz olub və 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamə icra olunmalıdır.
14. 2008-ci ildə naməlum tarixdə ərizəçi müxtəlif dövlət orqanlarına qarşı iddia qaldıraraq 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamənin icra olunmamasına görə kompensasiya tələb etdi. 19 dekabr 2008-ci ildə Yasamal Rayon Məhkəməsi ərizəçinin tələbini əsassız sayaraq rədd etdi. 3 mart 2009-cu ildə Bakı Apellyasiya

Məhkəməsi və 3 iyul 2009-cu ildə Ali Məhkəmə birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsini qüvvədə saxladılar.

15. İşin materiallarından belə görünür ki, bu ərizə Məhkəməyə təqdim edildikdən sonra M. Yasamal Rayon Məhkəməsinə vəsatət verərək 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamənin icrasının təxirə salınmasını xahiş edib. O, bildirib ki, məcburi köçkündür yaşamaq üçün sözügedən mənzildən savayı başqa yeri yoxdur.

16. 2 iyul 2008-ci ildə Yasamal Rayon Məhkəməsi M.-in vəsatətini təmin etdi və M. məcburi köçkünlərin müvəqqəti məskunlaşması üçün yeni tikilmiş evlərdən birinə köçənə qədər 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamənin icrasının təxirə salınması barədə qərar çıxardı. Məhkəmə “Qaçqınların və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və məşğulluğunun artırılmasına dair Dövlət Proqramı”nın təsdiqi haqqında Prezidentin 1 iyul 2004-cü il tarixli sərəncamına (“Prezidentin 1 iyul 2004-cü il tarixli sərəncamı”) istinad etdi, həmin sərəncama uyğun olaraq, müvafiq dövlət orqanlarına tapşırıq verildirdi ki, məcburi köçkünlər doğma torpaqlarına qayıdana və ya yeni evlərdə müvəqqəti məskunlaşana qədər mülkiyyət formasından asılı olmayaraq 1992-ci ildən 1998-ci ilədək məskunlaşdıqları ictimai binalardan, mənzillərdən, torpaqlardan və digər tikililərdən çıxarılmamalıdır. Ərizəçinin verdiyi bir sıra şikayətlərdən sonra 15 mart 2009-cu ildə Bakı Apellyasiya Məhkəməsi birinci instansiya məhkəməsinin qərarını qüvvədə saxladı. İşin materiallarından belə görünür ki, 12 may 2009-cu ildə ərizəçi bu qərardan Ali Məhkəməyə şikayət edib və sonuncu məhkəmədəki icraat hələ davam edir.

II. MÜVAFIQ DAXİLİ QANUNVERİCİLİK

A. 8 iyul 1982-ci il tarixli Mənzil Məcəlləsi

17. Azərbaycan vətəndaşları dövlətin və ya ictimai qurumların mülkiyyətində olan mənzillərdən kirayə müqaviləsinin şərtlərinə uyğun olaraq istifadə etmək hüququna malikdirlər (10-cu və 28-ci maddələr). Mənzil verilməsi haqqında qərar yerli icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən vətəndaşa yaşayış sahəsi orderi vermək yolu ilə həyata keçirilir (48-ci maddə). Order orada göstərilən mənzilə sahib olmaq (48-ci maddə) və kirayəçi ilə mənzil istismarı təşkilatı arasında yaşayış sahəsinin icarəsinə dair müqavilə bağlamaq (51-ci maddə) üçün yeganə hüquqi əsasdır. Mənzillərdən istifadə hüququ müddətsiz olaraq verilir (10-cu maddə).

B. Mənzil fondunun özəlləşdirilməsi haqqında 26 yanvar 1993-cü il tarixli Qanun

18. Dövlət və ya ictimai mənzil fondunun mülkiyyətiçisi ilə kirayə müqaviləsi bağlamış şəxslərin yaşadıkları mənzilləri öz şəxsi mülkiyyətinə keçirmək hüququ vardır (1-ci maddə). Belə özəlləşdirmə könüllü və pulsuzdur (2-ci maddə). Dövlət mənzillərini əvəzsiz özəlləşdirmək hüququndan yalnız bir dəfə istifadə edilə bilər (7-ci maddə).

C. “Məcburi köçkünlərin və onlara bərabər tutulan şəxslərin sosial müdafiəsi haqqında” 21 may 1999-cu il tarixli Qanun

19. “Xarici hərbi təcavüz, müəyyən ərazilərin işğalı və ya mütəmadi atəş altında saxlanması nəticəsində Azərbaycan Respublikası ərazisində daimi yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olub ölkə hüdudlarında başqa yerə köçmüş şəxslər” məcburi köçkün hesab olunurlar (2-ci maddə). Məcburi köçkünlərin müstəqil olaraq müvəqqəti məskunlaşmasına o halda yol verilə bilər ki, bu digər şəxslərin hüquqlarını və qanuni maraqlarını pozmasın. Belə hallar mövcud olduqda müvafiq icra hakimiyyəti orqanları məcburi köçkünlərin həmin yaşayış məntəqəsi daxilində başqa yaşayış sahəsinə köçürülməsini təmin etməlidirlər (5-ci maddə).

D. Nazirlər Kabinetinin 24 dekabr 1999-cu il tarixli 200 sayılı Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Məcburi köçkünlərin yaşayış üçün yararlı olan və ya yararlı hala salınması mümkün olan yaşayış, inzibati və digər binalarda məskunlaşdırılması Qaydası” (“Məcburi köçkünlərin məskunlaşdırılması Qaydası”)

20. Məcburi köçkünlərin məskunlaşdırılması Qaydasının 4-cü maddəsində aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

“Məcburi köçkünlərin məskunlaşdıqları ... binaların özəlləşdirilməsi, 1992-1994-cü illərdə məcburi köçkünlərin yaşadıqları mənzillərdən çıxarılmasının qarşısını almaq məqsədilə həmin evlərə aidiyyəti təşkilatlar tərəfindən ayrı-ayrı vətəndaşlara verilən orderlərin hüquqi qüvvəsi müvəqqəti dayandırılır...”

E. Nazirlər Kabinetinin 24 dekabr 1999-cu il tarixli 200 sayılı Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Məcburi köçkünlərin başqa yaşayış sahəsinə köçürülməsi Qaydası” (Məcburi köçkünlərin köçürülməsi Qaydası”)

21. Məcburi köçkünlərin köçürülməsi Qaydasının 4-cü maddəsində aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

“Müvəqqəti məskunlaşmış məcburi köçkünlər digər şəxslərin mənzil hüququnu pozduqda, onlar həmin yaşayış məntəqəsi ərazisində zəruri tələblərə cavab verən başqa yaşayış sahəsi ilə təmin olunurlar”.

F. “Qaçqınların və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və məşğulluğunun artırılmasına dair Dövlət Proqramı”nın təsdiqi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1 iyul 2004-cü il tarixli sərəncamı

22. Sərəncamda digər məsələlərlə yanaşı müvafiq dövlət orqanlarına tapşırıq verilir ki, məcburi köçkünlər doğma torpaqlarına qayıdana və ya yeni evlərdə müvəqqəti məskunlaşdırılana qədər mülkiyyət formasından asılı olmayaraq 1992-ci ildən 1998-ci ilədək məskunlaşdıqları ictimai binalardan, mənzillərdən, torpaqlardan və digər tikililərdən çıxarılmalıdır.

G. 1 sentyabr 2000-ci il tarixli Mülki Prosesual Məcəllə (“MPM”)

23. Mülki işə baxan hakim işdəki tərəflərin ərizəsi əsasında tərəflərin əmlak vəziyyətinə və digər hallara əsasən qətnamənin icrasına möhlət verə və ya qətnaməni hissə-hissə icra etdirə, habelə onun icra üsulunu və qaydasını dəyişdirə bilər (231-ci maddə).

HÜQUQİ MƏSƏLƏLƏR

I. KONVENSIYANIN 6-CI MADDƏSİNİN 1-Cİ BƏNDİNİN VƏ 13-CÜ MADDƏSİNİN VƏ KONVENSIYANIN 1 SAYLI PROTOKOLUNUN 1-Cİ MADDƏSİNİN İDDİA EDİLƏN POZUNTULARI

24. Ərizəçi Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinə və 13-cü maddəsinə və Konvensiyanın 1 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsinə istinad edərək Yasamal Rayon Məhkəməsinin 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnaməsinin icra olunmamasından şikayət etdi. Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndində deyilir:

“Hər kəs, onun mülki hüquq və vəzifələri müəyyən edilərkən ... məhkəmə vasitəsilə, ... işinin ədalətli ... araşdırılması hüququna malikdir...”

Konvensiyanın 13-cü maddəsində deyilir:

“Bu Konvensiyada təsbit olunmuş hüquq və azadlıqları pozulan hər kəs, hətta bu pozulma rəsmi fəaliyyət göstərən şəxslər tərəfindən törədildikdə belə, dövlət orqanları qarşısında səmərəli hüquqi müdafiə vasitələrinə malikdir”.

1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsində deyilir:

“Hər bir fiziki və hüquqi şəxs öz mülkiyyətindən maneəsiz istifadə hüququna malikdir. Heç kəs, cəmiyyətin maraqları naminə, qanunla və beynəlxalq hüququn ümumi prinsipləri ilə nəzərdə tutulmuş şərtlər istisna olmaqla, öz mülkiyyətindən məhrum edilə bilməz.

Yuxarıdakı müddəalar dövlətin ümumi maraqlara müvafiq olaraq, mülkiyyətdən istifadəyə nəzarəti həyata keçirmək üçün, yaxud vergilərin və ya digər rüsum və ya cərimələrin ödənilməsini təmin etmək üçün zəruri hesab etdiyi qanunları yerinə yetirmək hüququnu məhdudlaşdırmır”.

A. Şikayətlərin qəbul edilənliyi

25. Hökumət iddia etdi ki, ərizəçi daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirməyib. Konkret olaraq, Hökumət bildirdi ki, Yasamal Rayon Məhkəməsinin 2 iyul 2008-ci il tarixli qətnaməsi ilə 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamənin icrası təxirə salınıb və bu təxirə salma ilə bağlı apellyasiya icraatı hələ daxili məhkəmələrdə davam edir.

26. Ərizəçi Hökumətlə razılaşmadı və israr etdi ki, Hökumət tərəfindən təklif olunan daxili hüquqi müdafiə vasitələri bu işin konkret halları baxımından münasib deyildi.

27. Məhkəmə bir daha bildirir ki, daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükəndirilməsi haqqında qaydanın əks olunduğu Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 1-ci bəndi sübut etmə yükünün bölüşdürülməsini nəzərdə tutur. Daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükəndirilmədiyini iddia edən Hökumət Məhkəməni inandıрмаğa borcludur ki, mövcud vasitə sözügedən vaxtda nəzəri və praktiki cəhətdən səmərəli, yəni çatımlı olub və ərizəçinin şikayətləri ilə bağlı onun hüquqi müdafiəsini təmin etmək və uğur qazanması üçün əgəlabatan perspektivlər yaratmaq iqtidarında olub (*bax: Akdivar və başqaları Türkiyəyə qarşı*, 16 sentyabr 1996-cı il, 68-ci bənd, *Qərar və qəraradlar toplusu*, 1996-IV; və *Selmuni Fransaya qarşı* [Böyük Palatanın qərarı], ərizə № 25803/94, 76-cı bənd, 1999-V). Məhkəmə daha sonra vurğulayır ki, daxili hüquqi müdafiə vasitələri istər iddia edilən pozuntunun baş verməsinin, istərsə də davam etməsinin qarşısını almaq, yaxud da artıq baş vermiş hər hansı pozuntuya görə adekvat kompensasiyanı təmin etmək baxımından səmərəli olmalıdır (*bax: Kudla Polşaya qarşı* [Böyük Palatanın qərarı], ərizə № 30210/96, 158-ci bənd, 2000-XI).

28. Məhkəmə qeyd edir ki, bu işdə qətnamənin icrasının təxirə salınması ilə bağlı icraata bu ərizə Məhkəməyə təqdim edildikdən sonra M.-in vəsatəti əsasında başlanılıb və icraatın məqsədi qətnamənin icraatını təmin etmək və ya sürətləndirmək olmayıb, əksinə, onun məcburi qüvvəsini qeyri-müəyyən müddətə dayandırmaq olub. Məhkəmə qeyd edir ki, Hökumət 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamənin icrasının təxirə salınması ilə əlaqədar olan bu icraatın davamedici pozuntuya necə son qoya biləcəyinə, yaxud bu icraatın nəticəsində ərizəçinin hüququnun hansı formada bərpa olunacağına dair hər hansı izahat verməyib. İstənilən halda, Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçi 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamənin icrasının təxirə salınması ilə bağlı icraatın nəticəsindən deyil, qətnamənin icra olunmaması faktından şikayət edib. Hətta daxili məhkəmələr qətnamənin icrasının təxirə salınması ilə bağlı icraatda ərizəçinin xeyrinə qərar çıxarırlarsa və 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamənin icrasının təxirə salınmamalı olduğunu qərara alırlarsa, bu qərar da eyni nəticələr doğurar, yəganə nəticə ondan ibarət olar ki, qətnamənin məhkəmə icraçıları tərəfindən icra tədbirlərinin həyata keçirilməsinə imkan verən qanuni qüvvəsi təsdiqlənmiş olar (müvafiq dəyişikliklərlə *bax: Tarverdiyev Azərbaycana qarşı*, ərizə № 33343/03, 47-ci bənd, 26 iyul 2007-ci il; və *Yavorivskaya Rusiyaya qarşı* (qərarad), ərizə № 34687/02, 13 may 2004-cü il). Buna görə

də Məhkəmə hesab edir ki, Hökumətin etirazının bu hissəsinin şikayətə aidiyyəti yoxdur və o, rədd edilməlidir.

29. Yuxarıdakıları nəzərə alaraq, Məhkəmə daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükəndirilməməsi ilə bağlı Hökumətin etirazını rədd edir. Bundan başqa, Məhkəmə hesab edir ki, ərizə Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan mənada açıq-aydın əsassız deyil və hər hansı başqa səbəblərə görə qəbul olunmayan sayıla bilməz. Buna görə də o, qəbul olunan elan edilməlidir.

B. Şikayətlərin mahiyyəti

1. Tərəflərin arqumentləri

30. Hökumət bildirdi ki, Dağlıq Qarabağ ətrafında Ermənistan-Azərbaycan münacişəsi nəticəsində Azərbaycanda çoxlu sayda məcburi köçkünün olması ucbatından Azərbaycanda məcburi köçkünlərin məskunlaşdırılması ilə bağlı ciddi problem var. Hökumət qeyd etdi ki, 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamədə S.-in mənzildən çıxarılması barədə göstəriş verilsə də, bu qətnamə icra oluna bilməzdi, çünki sözügedən mənzildə məskunlaşmış məcburi köçkünlərin yerləşdirilməsi üçün başqa mənzil yox idi. Hökumət daha sonra iddia etdi ki, 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamənin icrasının təxirə salınması ucbatından o, daha qüvvədə deyil. Bundan başqa, Hökumət daxili qanunvericiliyin müxtəlif normalarına (yuxarıda “Müvafiq daxili qanunvericilik” bölməsinə bax) istinad edərək iddia etdi ki, məcburi köçkünlər doğma torpaqlarına qayıdana və ya digər evlərdə müvəqqəti məskunlaşana qədər müvəqqəti yaşadıqları yerlərdən çıxarılmamalıdır. Hökumət həmçinin bildirdi ki, məcburi köçkünlərin mənzil probleminin həlli Hökumətin siyasətinin prioritetlərindən biridir və bununla bağlı müvafiq tədbir həyata keçirilir.

31. Ərizəçi şikayətini yenidən təkrar etdi.

2. Məhkəmənin qiymətləndirməsi

a) Konvensiyanın 6-cı və 13-cü maddələri

32. Məhkəmə bir daha bildirir ki, 6-cı maddənin 1-ci bəndi hər kəs üçün, onun mülki hüquq və vəzifələri müəyyən edilərkən, məhkəməyə və ya məhkəmə funksiyasını həyata keçirən digər orqana müraciət etmək hüququnu təmin edir; bununla da həmin bənd “məhkəmə araşdırması hüququnu” təsbit edir, məhkəməyə müraciət hüququ, yəni mülki işlərlə bağlı məhkəmədə iddia qaldırmaq hüququ isə bu hüququn bir aspektidir. Lakin iştirakçı dövlətin daxili hüquq sistemi məcburi qüvvəyə malik yekun məhkəmə qərarının tərəflərdən birinin ziyanına olaraq yerinə yetirilməmiş qalmasına imkan versəydi, məhkəmə araşdırması hüququ xəyali hüquq olardı. 6-cı maddənin 1-ci bəndi işdəki tərəflərə verilən prosessual təminatları (ədalətli, açıq və vaxtında aparılan məhkəmə araşdırması) ətraflı təsvir etdiyi halda məhkəmə qərarlarının icrası hüququnu müdafiə etməsəydi, bu, anlaşılmaz bir hal olardı; 6-cı maddəni yalnız məhkəməyə müraciət edilməsi və icraatın aparılması ilə əlaqədar olan maddə kimi şərh etmək, yəqin ki, qanunun aliliyi prinsipinə zidd olan situasiyalara gətirib çıxarardı, halbuki iştirakçı dövlətlər Konvensiyanı ratifikasiya edərkən həmin prinsipə hörmət etməyi öhdələrinə götürüblər. Buna görə də, hər hansı məhkəmə tərəfindən çıxarılmış qərarın icrası 6-cı maddənin məqsədləri üçün “məhkəmə araşdırmasının” ayrılmaz tərkib hissəsi sayılmalıdır (*bax: Hornsbi Yunanıstana qarşı*, 19 mart 1997-ci il tarixli qərar, 40-cı bənd, *Qərar və qəraradlar toplusu*, 1997-II).

33. Məhkəmə qeyd edir ki, məhkəmə qərarının icrasının gecikdirilməsinə xüsusi hallarda haqq qazandırıla bilər. Amma bu gecikdirmə Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi ilə qorunan hüququn mahiyyətinə xələl gətirməməlidir (*bax: Burdov Rusiyaya qarşı*, ərizə № 59498/00, 35-ci bənd, AİHM 2002-III). Məhkəmə bir daha bildirir ki, hər hansı fiziki şəxsə qarşı çıxarılmış məhkəmə qərarının icra prosedurlarında dövlət orqanlarının iştirakına görə dövlət məsuliyyət daşıyır. Dövlət orqanları qərarın

icrasına görə hərəkət etməyə borcludurlarsa, amma bunu etməzlərsə, onların hərəkət etməməsi dövlətin Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi üzrə məsuliyyətini doğura bilər (müvafiq dəyişikliklərlə *bax: Çebotari və başqaları Moldovaya qarşı*, ərizələr № 37763/04, 37712/04, 35247/04, 35178/04 və 34350/04, 39-cu bənd, 27 yanvar 2009-cu il).

34. Məhkəmə öncə qeyd edir ki, bu işdə ərizəçinin xeyrinə çıxarılmış qətnamə təxminən altı il icra edilməmiş qalıb; beləliklə, ərizəçinin öz mülkiyyət hüquqları ilə bağlı məhkəmə işində uğur qazanmasından yararlanmasının qarşısı alınıb. Məhkəmə qeyd edir ki, bu işdə qeyd olunan mübahisə iki fiziki şəxs arasında idi. Lakin 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamədə ərizəçinin yaşayış orderinə malik olduğu mənzildən məcburi köçkünlərin çıxarılması barədə göstəriş yer aldığına görə, fiziki şəxs olan məcburi köçkünlərin qətnaməyə əməl etməmələri səbəbindən yaranmış situasiya qətnamənin icrasında fiziki şəxs olan ərizəçiyə kömək etmək üçün dövlət tərəfindən tədbir görülməsini zəruri etmişdi. Bu işdə tərəflər etiraz etməzlər ki, ən azından Yasamal Rayon Məhkəməsi tərəfindən qətnamənin icrasının təxirə salınması barədə 2 iyul 2008-ci il tarixli qərar çıxarılan qədər 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamə daxili qanunvericiliyə əsasən məcburi qüvvəyə malik idi. İşin materiallarından məlum olur ki, baxmayaraq ki, icra prosedurları 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamənin çıxarılmasından bir ay sonra başlanmalı idi, Hökumət bununla bağlı heç bir tədbir görməyib və bu müddətdə sözügedən qətnamənin icra olunmamasını heç nə ilə əsaslandırmayıb.

35. İcranın təxirə salınması barədə qərara gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki, o, artıq buna bənzər işə baxıb, həmin işdə mənzildən çıxarılma barədə qətnamənin icrası həmin qətnaməni çıxarmış məhkəmə tərəfindən təxirə salınmışdı (*bax: Akimova Azərbaycanla qarşı*, ərizə № 19853/03, 45-50-ci bəndlər, 27 sentyabr 2007-ci il). Məhkəmə həmin işdə müəyyən etdi ki, qətnamənin icrasının təxirə salınması haqqında çıxarılmış qanuni əsası olmayan və əsaslandırılmayan qərar Konvensiyanın 1 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsinə pozub; Məhkəmə daha sonra müəyyən etdi ki, həmin işdə eyni şikayətə 6-cı maddə üzrə baxmağa ehtiyac yoxdur. Həmin işdən fərqli olaraq, bu işdə qətnamənin icrasının təxirə salınması haqqında qərar qətnamənin qanuni qüvvəyə minərək məcburi xarakter almasından təxminən beş il sonra çıxarılıb. Məhkəmə qeyd edir ki, bu işdə qətnamənin icrasının təxirə salınması haqqında qərar Prezidentin 1 iyul 2004-cü il tarixli sərəncamına əsaslanıb. Lakin Məhkəmə qeyd edir ki, Prezidentin sərəncamında daxili məhkəmələrə mənzildən çıxarılma haqqında məhkəmə qərarlarının icrasını qeyri-müəyyən müddətə təxirə salmaq səlahiyyəti verən hər hansı konkret mülki prosessual normalar yoxdur, bu işdə isə məhz bu baş verib. Bundan başqa, 21 may 1999-cu il tarixli Qanunda nəzərdə tutulurdu ki, məcburi köçkünlərin müstəqil surətdə məskunlaşması digər şəxslərin hüquqlarını və qanuni maraqlarını pozarsa, dövlət orqanları onların başqa yerdə məskunlaşmasını təmin etməlidirlər. Müvafiq olaraq, belə məlum olur ki, prezidentin müvafiq sərəncamı daha üstün qüvvəyə malik olan qanunvericilik aktına ziddir; belə olan halda bu Prezident sərəncamına əsaslanaraq qətnamənin icrasını təxirə salmış qərarın qanuniliyi ilə bağlı sual yaranır. Lakin Konvensiyanın 6-cı maddəsinin məqsədləri baxımından bu cür təxirə salmanın daxili qanunvericiliyə əsasən “qanuni” olub-olmaması məsələsi Məhkəmənin araşdırmasının predmeti deyil. Məhkəmə bir daha bildirir ki, iştirakçı dövlətin daxili hüquq sistemi məcburi qüvvəyə malik yekun məhkəmə qərarının tərəflərdən birinin ziyanına olaraq yerinə yetirilməmiş qalmasına imkan versəydi, Konvensiyanın 6-cı maddəsi ilə təmin olunan hüquqlar xəyali hüquq olardı (yuxarıda 32-ci bəndə bax). Bundan başqa, inandırıcı səbəblər göstərilmədən yekun məhkəmə qətnaməsinin rəsmən qeyri-müəyyən müddətə təxirə salınması hüquqi müəyyənlik prinsipinə ziddir.

36. Məhkəmə bununla razılaşmağa hazırdır ki, bu işdə Azərbaycanda çoxlu sayda məcburi köçkünün olması 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamənin icrasında müəyyən çətinliklər yaradıb. Bununla belə, qətnamə qüvvədə qalıb, amma altı ildən artıq vaxt ərzində onun yerinə yetirilməsi üçün dövlət orqanları tərəfindən adekvat tədbirlər görülməyib. Dövlət orqanlarının sözügedən qətnamənin icrası üçün daim və səylə tədbirlər gördükləri sübuta yetirilməyib. Belə olan halda Məhkəmə hesab edir ki, Hökumət qətnamənin icrasının əhəmiyyətli dərəcədə gecikdirilməsini əsaslandırmaq üçün hər hansı ağılabatan səbəb göstərməyib.

37. Məhkəmə hesab edir ki, qətnamənin icrası üçün zəruri tədbirləri görməməklə dövlət orqanları Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndini bütün faydalı effektlərdən məhrum ediblər (*bax: Burdovun işi* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, 37-ci bənd). Müvafiq olaraq, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi pozulub.

38. Yuxarıda gəldiyi nəticəni nəzərə alaraq, Məhkəmə Konvensiyanın 13-cü maddəsi üzrə şikayət barədə qərar qəbul etməyə ehtiyac olduğunu hesab etmir, çünki ərizənin bu hissəsinə münasibətdə 6-cı maddəyə *lex specialis* (13-cü maddədəki ümumi müddəanın xüsusi forması) kimi baxmaq olar (misal üçün *bax: Əfəndiyeva Azərbaycanla qarşı, ərizə № 31556/03, 59-cu bənd, 25 oktyabr 2007-ci il; və Jasiunyene Litvaya qarşı, ərizə № 41510/98, 32-ci bənd, 6 mart 2003-cü il*).

b) Konvensiyanın 1 saylı Protokolunun 1-ci maddəsi

39. Məhkəmə bir daha bildirir ki, “iddia tələbi” məcburi hüquqi qüvvəyə malikdirsə, 1 saylı Protokolun 1-ci maddəsində nəzərdə tutulan mənada “mülkiyyət” təşkil edə bilər (*bax: “Strən” yunan neftayırma zavodları və Stradis Andreadis Yunanıstanla qarşı, 9 dekabr 1994-cü il tarixli qərar, 59-cu bənd, A seriyaları, № 301-B*).

40. Məhkəmə qeyd edir ki, bu işdə ərizəçi sözügedən mənzilin mülkiyyətçisi deyildi, o, yerli icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən verilmiş yaşayış orderinə əsasən yalnız kirayəçi hüquqlarına malik idi. Lakin Məhkəmə müəyyən etdi ki, bu cür yaşayış orderi əsasında əldə edilmiş mənzilə iddia tələbi 1 saylı Protokolun 1-ci maddəsinin tətbiq dairəsinə düşən “mülkiyyət” təşkil edir (*bax: Akimova Azərbaycanla qarşı iş* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, 39-41-ci bəndlər). Bu işdə ərizəçinin mənzilə olan kirayə hüququ 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamə ilə tanınıb. Üstəlik, qətnamədə məcburi köçkünlərin onun evindən çıxarılması barədə göstəriş var, beləliklə, ərizəçi sözügedən mənzildən istifadə etmək üçün məcburi hüquqi qüvvəsi olan iddia tələbinə malikdir.

41. Qətnamə qüvvəyə minib və onun icrası üçün məhkəmə icraatları keçirilib ki, bu da ərizəçiyə mənzildən yenidən istifadə etmək hüququ verib. Buradan belə nəticə çıxır ki, ərizəçinin altı ildən artıq müddət ərzində bu qətnamənin icrasına nail olmasının mümkünsüzlüyü onun 1 saylı Protokolun 1-ci maddəsinin birinci abzasının birinci cümləsində nəzərdə tutulmuş öz mülkiyyətindən maneəsiz istifadə hüququna müdaxilə təşkil edib. Məhkəmə bundan əvvəl də *Radanoviç Xorvatiyaya qarşı* işdə buna bənzər məsələləri araşdırıb. Həmin iş üzrə qərarda, eləcə də yuxarıda 36-cı bənddə göstərilən səbəblərə görə Məhkəmə hesab edir ki, bu müdaxiləni əsaslandırmaq üçün Hökumət tərəfindən hər hansı məqbul əsaslandırma irəli sürülməyib (müvafiq dəyişikliklərlə *bax: Radanoviç Xorvatiyaya qarşı, ərizə № 9056/02, 48-50-ci bəndlər, 21 dekabr 2006-cı il*).

42. Buna görə də, Konvensiyanın 1 saylı Protokolunun 1-ci maddəsinin pozuntusu baş verib.

II. KONVENSIYANIN 41-ci MADDƏSİNİN TƏTBİQİ

43. Konvensiyanın 41-ci maddəsində deyilir:

“Əgər Məhkəmə Konvensiya ona dair Protokolların müddəalarının pozulduğunu, lakin Razılığa gələn yüksək Tərəfin daxili hüququnun yalnız bu pozuntunun nəticələrinin qismən aradan qaldırılmasına imkan verdiyini müəyyən edərsə, Məhkəmə zəruri halda, zərərçəkən tərəfə əvəzin ədalətli ödənilməsinə təyin edir”.

A. Zıyan

1. Maddi ziyan

44. Ərizəçi maddi ziyanə görə 68.809 avro tələb etdi. O, iddia etdi ki, qətnamənin icra olunmaması ucbatından ailəsi ilə yaşanmaq üçün başqa mənzili kirayələməli olub. Tələb olunan məbləğ icarə haqlarını və onun öz mənzilinin iddia edilən bu bazar dəyərini əhatə edir.

45. Hökumət iddia etdi ki, ərizəçi mənzilin bazar dəyərinə görə hər hansı kompensasiya tələb edə bilməz. Hökumət daha sonra qeyd etdi ki, o, tələbin qalan hissəsinin, yəni icarə xərcləri ilə bağlı hissəsinin əsaslarını yoxladığını qeyd etdi və bildirdi ki, ərizəçinin tələbinin icarə xərcləri ilə bağlı hissəsini maksimum 8.695 avro məbləğində qəbul etməyə hazırdır.

46. Tələbin mənzilin bazar dəyərinə aid olan hissəsinə gəldikdə, Məhkəmə tələbin bu hissəsini rədd edir, çünki o, aşkar edilmiş pozuntu ilə tələbin bu hissəsi arasında hər hansı səbəbiyyət əlaqəsi görmür.

47. Tələbin icarə xərclərinə aid olan hissəsinə gəldikdə, Məhkəmə hesab edir ki, tələbin bu hissəsi ilə aşkar edilmiş pozuntu arasında səbəbiyyət əlaqəsi var. Lakin Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçi bu tələbini təsdiq edən hər hansı sübut, yaxud tələb olunan məbləği nəyin əsasında hesabladığına dair hər hansı məlumat təqdim etməyib. Konkret olaraq, o, icarə haqlarını ödədiyini təsdiq edən hər hansı icarə müqaviləsi və ya digər sənəd təqdim etməyib. Bununla belə, Hökumətin maddi ziyanə görə ərizəçiyə 8.695 avro məbləğini kompensasiya etməyə razılıq verdiyini nəzərə alaraq, Məhkəmə maddi ziyanə görə ərizəçiyə 8.695 avro məbləğini təyin edir, bu məbləğdən tutula bilən hər hansı vergi məbləği onun üzərinə əlavə olunmalıdır.

2. Mənəvi ziyan

48. Ərizəçi mənəvi ziyanə görə 20.000 avro tələb etdi.

49. Hökumət ərizəçinin mənəvi ziyanə görə tələbini maksimum 1.000 avro məbləğində qəbul etməyə hazır olduğunu bildirdi.

50. Məhkəmə hesab edir ki, ərizəçi, yəqin ki, onun xeyrinə çıxarılmış yekun qətnamənin uzun müddət icra olunmaması nəticəsində müəyyən mənəvi ziyanə məruz qalıb. Lakin tələb olunan məbləğ həddən artıqdır. Məhkəmə Konvensiyanın 41-ci maddəsinin tələb etdiyi kimi qiymətləndirməni ədalət prinsipi əsasında apararaq, ərizəçiyə bu bənd üzrə 4.800 avro təyin edir, bu məbləğdən tutula bilən hər hansı vergi məbləği onun üzərinə əlavə olunmalıdır.

51. Bundan başqa, Məhkəmə hesab edir ki, 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamə qüvvədə qaldığına görə, onun icrasını təmin etmək üzrə dövlətin yerinə yetirilməmiş öhdəliyi şübhə altına alınma bilməz. Müvafiq olaraq, ərizəçi hələ də qətnamənin icrası hüququna malikdir. Məhkəmə bir daha xatırladır ki, 6-cı maddənin pozuntusu ilə bağlı ən münasib kompensasiya ondan ibarət olardı ki, öncədən 6-cı maddənin tələblərinə əməl edildiyi halda, ərizəçi hansı durumda olacaqdısa, vəziyyətin mümkün qədər həmin duruma gətirilməsi təmin edilsin (*bax: Pyersak Belçikaya qarşı* (50-ci maddə), 26 oktyabr 1984-cü il, 12-ci bənd, A seriyaları, № 85). Aşkar edilmiş pozuntunu nəzərə alaraq, Məhkəmə hesab edir ki, həmin prinsip bu işə də şamil olunur. Buna görə də, o, hesab edir ki, Hökumət 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamənin icrasını münasib vasitələrlə təmin etməlidir.

B. Məhkəmə xərcləri və digər məsrəflər

52. Ərizəçi həmçinin Məhkəmə qarşısındakı icraatda çəkdiyi məhkəmə xərclərinə və digər məsrəflərə görə 1.500 avro tələb etdi. Bu tələb tərkib elementləri üzrə ətraflı bölünməyib və ya hər hansı sənədlərlə təsdiqlənməyib.

53. Hökumət bu tələbi əsassız hesab etdi.

54. Məhkəmənin presedent hüququna əsasən, ərizəçi məhkəmə xərclərinin və digər məsrəflərin əvəzinin ödənilməsi hüququna yalnız o halda malik olur ki, həmin xərclərin həqiqətən çəkildiyi sübut edilsin və onlar miqdarca ağlabatan olsun. Bu işdə Məhkəmə ərizəçinin hər hansı təsdiqedicisi sənəd təqdim etməməsi faktını nəzərə alaraq məhkəmə xərcləri və digər məsrəflərlə bağlı tələbi rədd edir.

C. İcranın gecikdirilməsinə görə faiz

55. Məhkəmə məqsəduyğun hesab edir ki, icranın gecikdirilməsinə görə faiz Avropa Mərkəzi Bankındakı borc dərəcəsinin yuxarı həddinə əsaslanmalıdır və onun üzərinə daha üç faiz əlavə olunmalıdır.

BU ƏSASLARA GÖRƏ MƏHKƏMƏ YEKDİLLİKLƏ:

1. Ərizəni qəbul olunan *elan edir*;
2. *Qərara alır ki*, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi pozulub;
3. *Qərara alır ki*, Konvensiyanın 13-cü maddəsi üzrə şikayəti araşdırmağa ehtiyac yoxdur;
4. *Qərara alır ki*, Konvensiyanın 1 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsi pozulub;
5. *Qərara alır ki*, cavabdeh dövlət Konvensiyanın 44-cü maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq bu qərarın qəti qərara çevrildiyi tarixdən sonra üç ay ərzində 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamənin icrasını münasib vasitələrlə təmin etməlidir;
6. *Qərara alır ki*:
 - a) cavabdeh dövlət Konvensiyanın 44-cü maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq bu qərarın qəti qərara çevrildiyi tarixdən sonra üç ay ərzində ərizəçiyə maddi ziyana görə 8.695 (səkkiz min altı yüz doxsan beş) avro və mənəvi ziyana görə 4.800 (dörd min səkkiz yüz) avro ödəməlidir; ərizəçidən tutula bilən hər hansı vergi məbləği bu məbləğlərin üzərinə əlavə olunmalı və onlar ödəniş tarixində tətbiq edilən məzənnə üzrə yeni Azərbaycan manatına çevrilməlidir;
 - b) yuxarıda qeyd edilən üç aylıq müddət bitdikdən sonra öhdəlik icra edilənə qədər yuxarıda qeyd edilən ödənilməli məbləğlərin üzərinə Avropa Mərkəzi Bankındakı borc dərəcəsinin yuxarı həddinə bərabər olan adi faiz məbləği əlavə olunmalı və onun da üzərinə daha üç faiz əlavə olunmalıdır;
7. Əvəzin ədalətli ödənilməsi haqqında ərizəçinin qalan tələblərini *rədd edir*.

Konvensiyanın 45-ci maddəsinin 2-ci bəndinə və Məhkəmə Reqlamentinin 74-cü qaydasının 2-ci bəndinə uyğun olaraq, bu qərara hakim Malinverninin qərarla üst-üstə düşən rəyi əlavə olunur (həmin rəyə hakim Spilmann da qoşulub).

HAKİM MALİNVERNİNİN QƏRARLA ÜST-ÜSTƏ DÜŞƏN RƏYİ

(HƏMİN RƏYƏ HAKİM SPİLMANN DA QOŞULUB)

Mən tərəddüd etmədən 6-cı maddənin pozuntusunun müəyyən edilməsinin lehinə səs verdim. Lakin mən əmin deyiləm ki, bu işdə dövlət orqanlarının 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamənin icrasını təmin etməkdən imtina etmələri 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin də pozuntusuna səbəb olub.*

Hər şeydən əvvəl qeyd edim ki, 1 dekabr 1998-ci ildə ərizəçiyə təzəlikcə tikilmiş yaşayış binasındakı mənzilin yaşayış orderi verilmişdi. Lakin belə məlum oldu ki, 1 yanvar 1998-ci ildən (on bir aydan) bəri mənzil məcburi köçkün ailəsi tərəfindən zəbt olunub (6-cı və 7-ci bəndlərə bax). Bu vəziyyət labüd olaraq belə bir sual doğurur ki, əslində mübahisənin kökündə duran səbəb nə idi: səlahiyyətli orqanlar mənzilin məcburi köçkün ailəsi tərəfindən zəbt olunduğunu bildikləri (və ya ən azından bilməyə borclu olduqları) halda ərizəçiyə necə mənzil ayıra bilərdilər? Onlar mənzildə heç kəsin məskunlaşmadığına öncədən əmin olmalı deyildilərmi?

Bundan başqa, qeyd edim ki, bu işdə ərizəçi sözügedən mənzilin mülkiyyətçisi deyildi, o, yaşayış orderinə əsasən yalnız kirayəçi hüquqlarına malik idi (40-cı bəndə bax). Bu cür yaşayış orderi əsasında əldə edilmiş mənzilə iddia tələbinin 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin tətbiq dairəsinə düşən "mülkiyyət" təşkil etdiyi barədə çıxarılmış nəticəyə baxmayaraq, ərizəçi əslində mülkiyyətçi deyildi (yənə orada).

Daha dəqiq desək, Məhkəmənin müəyyən etdiyi kimi, ərizəçinin altı ildən artıq müddət ərzində bu qətnamənin icrasına nail olmasının mümkünsüzlüyü onun 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin birinci abzasının birinci cümləsində nəzərdə tutulmuş öz mülkiyyətindən maneəsiz istifadə hüququna müdaxilə təşkil edib (41-ci bəndə bax).

Lakin mən həmkarlarımla belə bir fikri ilə razılaşmaqda böyük çətinlik çəkirəm ki, 36-cı bənddə göstərilən səbəblərə görə Məhkəmə hesab edir ki, bu müdaxiləni əsaslandırmaq üçün Hökumət tərəfindən hər hansı məqbul əsaslandırma irəli sürülməyib (bax: 41-ci bənd, sonuncu cümlə).

Başqa sözlə, deyilir ki, 6-cı maddənin pozuntusunun müəyyən edilməsinə gətirib çıxarmış səbəblər 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin pozuntusunun müəyyən edilməsi üçün də keçərlidir. Bu əsaslandırma düzgündürmü? Şəxsən mən bunu inandırıcı hesab etmirəm.

6-cı maddədə maraqların balanslaşdırılması nəzərdə tutulmadığı halda, 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsi bunu tələb edir. Bu işdə söhbət iki maraqdan gedirdi: bir tərəfdən ərizəçinin 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsi ilə qorunan marağı (ona ayrılmış mənzildə məskunlaşmaq marağı), digər tərəfdən M. ilə ailəsinin 8-ci maddə ilə qorunan mənzil toxunulmazlığı hüququ (bu hüquq mənzildən çıxarılmamaq hüququnu da əhatə edir).

Ziddiyyətə girən bu hüquqlarla üzləşdikdə onlardan hansına üstünlük verilməlidir? Əmin deyiləm ki, bu, hökmən 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsində nəzərdə tutulan hüquq olmalıdır. 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnaməsində Yasamal Rayon Məhkəməsinin maraqların bu balansını təmin etdiyi görünür (10-cu bəndə bax). Amma 2 iyul 2008-ci il tarixli qərarında həmin məhkəmə, görünür, M. ilə ailəsinin mənzildən çıxarılmamaq hüququnu nəzərə alıb; belə ki, o, M.-in vəsatətini təmin edib və M. məcburi köçkünlərin müvəqqəti məskunlaşması üçün yeni tikilmiş evlərdən birinə köçənə qədər 21 iyul 2003-cü il tarixli qətnamənin icrasının təxirə salınması barədə qərar çıxarıb (16-cı bənd).

* Eyni sual bu yaxınlarda baxılmış işdə də yaranmışdı, həmin işdə I Səksiyanın qərarı yekdilliklə çıxarılmışdı (*Mirzəyev Azərbaycan qarşı*, ərizə № 50187/06, 3 dekabr 2009-cu il), amma mən bu ayrıca rəyin mövzusu olan məsələni o vaxt diqqətdən qaçırmışdım. Bu səbəbdən və özüm öz rəyimə zidd çıxıbmamaq üçün, qərarla üst-üstə düşməyən rəy deyil, qərarla üst-üstə düşən rəy tərtib etməyi qərara aldım.

Mən öz adımdan təəssüflənirəm ki, qərarla 1 saylı Protokolun 1-ci maddəsinin pozulduğu barədə nəticə çıxarılmazdan əvvəl ziddiyyətə girən iki maraq arasında balans gözlənilməyib. Bu maddənin pozulduğunu müəyyən etməklə kifayətlənmək əvəzinə məcburi köçkünlərin mənzil toxunulmazlığı hüququnu nəzərə almalı və ailənin başqa bir yerdə məskunlaşdırılmasını təmin etməli idi.